

Karlík, Petr

Souvětné struktury s propozičním participantem

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1987, vol. 36, iss. A35, pp. [79]-92

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100658>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PETR KARLÍK

SOUVĚTNÉ STRUKTURY S PROPOZIČNÍM PARTICIPANTEM

Před několika lety jsem se pokoušel vyložit podstatu syntaktických útvarů s propozičním participantem a naznačit jednu z možností jejich klasifikace (Karlík, 1979).¹ Od té doby vznikla řada závažných prací, které se z různých hledisek těmito strukturami zabývaly; považují proto za užitečné zaujmout k dané problematice stanovisko znovu.

Jak známo, v sémanticky orientované syntaxi je možné struktury s propozičním participantem chápat a popisovat v zásadě ze dvou různých zorných úhlů: buď jako základové větné struktury (např. Daneš, Hlavsa a kol. 1981), nebo jako specifické útvary souvětne (např. Hrbáček, v tisku). I když oba přístupy, vycházející v podstatě ze stejných postulátů, přinesly řadu nových poznatků a často originálních řešení problémů s dosahem obecně teoreticko-metodologickým, ukazuje se, že poznávací síla obou je tím, z jakého aspektu se danými strukturami zabývají a co na nich mají za úkol poznávat a popisovat, do značné míry limitována a že skutečně komplexní popis nemůže patrně zajistit ani jeden z nich.

Tak např. v rámci pojetí prvního se nemohou v popise reflektovat různé modifikace propozice přesahující svou motivací i svými důsledky status základových větných struktur, zvláště potom ne takové, které jsou syntakticky relevantní z hlediska formy ztvárnění propozičního participantu. Jde tu předně o rámcové sémantické modifikace propozice, jako např.

a) negace: *Vím, že to udělal Pavel * Nevím, kdo to udělal;*

b) volutativní modalita: *Věděl, že tam s ním pojedou * Rád by věděl (chtěl by vědět), zda tam s ním pojedou;*

c) perfektivnost: *Zjišťoval, zda mi nic nechybí * Zjistil, že mi nic nechybí.*

Dále jde o různé formální důsledky vyplývající z užití daných základových větných struktur jako jedinečných komunikativních jednotek, tj. výpovědí:

¹ Klasifikace vycházela z poznání, že tradiční větněčlenské hledisko nepostihuje formu, jíž je propoziční participant realizován (*Doporučil mi, abych se mu omluvil* || *omluvit se mu* × *Bylo mi doporučeno, abych se mu omluvil* || *omluvit se mu* × *Doporučení, abych se mu omluvil, ...*); pokusil jsem se ukázat, že vhodným klasifikačními kritériem může být význam „věty řídící“, zvl. jejího predikátu. (V uvedené stati viz literaturu.)

a) orientace k partnerům promluvy: *Oznamte mi, že zkouška bude zítra* * *Oznamte mi, kdy bude zkouška*;

b) orientace k momentu promluvy: *Napsal mi, že přijede* * *Napíše mi, zda přijede*;

c) komunikativní funkce: *Sděl mi, kdy odjízdiš na dovolenou* * *Sdělil mi, že odjíždí na dovolenou*;

d) subjektivní postoje mluvčího: *Je dobré, že tam šli* * *Bylo by dobré, aby // kdyby tam šli*.

Kompetenci druhého („souvětného“) pojetí přesahují např. už případy, kdy má struktura s propozičním participantem formu tzv. věty jednoduché: *Mrzí mě tvá netečnost*; *Slíbil mi čokoládu*; *Bál se přijít pozdě*; *Sdělil mi velkou novinu* aj.

V obou případech pak vznikají značné problémy tehdy, má-li predikát s propoziční orientací povahu performativa. První pojetí nevytváří např. předpoklady pro popis a výklad známého jevu, že totiž v takových strukturách nemůže být propoziční participant formálně ztvárněn jako tzv. explicitní informace neúplná: * *Poručím ti, kam máš postavit tu sklenici* * *Poručil jsem ti, kam máš postavit tu sklenici*. Rámec obou pojetí pak v daném případě přesahuje výklad funkční ekvivalence typu *Poručím ti, aby ses mu omluvil* = *Omluv se mu* * *Poručil jsem ti, aby ses mu omluvil* * *Omluv se mu* apod.

Případy uvedené výše by bylo možno dále rozhojnit. Ale už v této podobě snad dostatečně ukazují, že různost ztvárnění propozičního participantu, kterou v celé šíři ani jedno z uvedených pojetí nemůže postihnout, patří současně k nejdůležitějším formálním ukazatelům zrcadlícím sémantické rysy predikátů s propoziční orientací. Vzhledem k tomu, že typologie struktur s propozičním participantem bývá zpravidla právě na sémantické klasifikaci těchto výrazů tak či onak založena, nedostatky a omezení obou pojetí vystupují do popředí zvláště citlivě.

V této stati, v níž se pokouším navrhnout jeden z možných modelů komplexního popisu struktur s propozičním participantem, vycházím ze známého faktu, že určité sémantické třídy predikátů nebo jejich nominalizované podoby (infinitiv, přechodník, dějová/stavová substantiva a adjektiva) vyžadují (implikují) svým významem sémantické doplnění odpovídající „situaci“ (nikoli „objektu“) mimojazykové skutečnosti. Takové propoziční participanty bývají primárně specifikovány výrazem větným.² Protože tyto větné výrazy specifikují obsahy, které splňují požadavek sémantického nasycení zmíněných predikátových výrazů nebo jejich nominalizovaných podob, tradičně se — v jistých případech — mluví o větách obsahových: „... vyjadřují vlastní obsah toho, co je ve větě řídicí obecně označeno jako sdělení, otázka, vjem...“ (Bauer, 1965). Po stránce výrazové jsou věty specifikující propoziční participant nějakého výrazu jiné věty spojeny s ní buď asyndeticky, nebo hypotakticky.

Při spojení asyndetickým si obsahová věta zachovává samostatnou komunikativní funkci a mluvnickou stavbu; syntakticky se do druhé věty nezačleňuje (není jejím větným členem): *Otec mi stále radil*: „*Peře, ožeň se.*“; *Učitel se zlobil*: „*Vy jste zase přišli pozdě.*“; *Zatřásla jtm, vstávej*; *Už ve dveřích*

² Tato skutečnost se v různé míře odráží i v novějších pojmenováních těchto útvarů: kompletivní věty, intencí věty apod.

se *otci omlouval, nechce obtěžovat*... apod. Syntakticky nezávislou obsahovou větou bývá propoziční participant specifikován zvláště po predikátech mluvení, charakterizujících komunikativní funkci této věty, a po predikátech popisujících chování, emocionální stav nebo jiné postoje původce projevu. Tyto struktury se často uplatňují zejména jako specifický postup při výstavbě některých textů, zvl. uměleckých (tzv. přímá, polopřímá, event. nevlastní přímá řeč); v textech odborných a publicistických pak jako citace.³

Při spojení hypotaktickým má věta specifikující propoziční participant podobu věty vedlejší: začleňuje se syntakticky do jiné věty jako její větný člen, což se projevuje jednak přímo na její formě (sama spojka, personálně-numerálně-temporální formy jejího VF), jednak na suspendaci její samostatné komunikativní funkce: *Otec mi stále radil, abych se oženil; Učitel se zlobil, že jsme zase přišli pozdě; Zatřásla jím, že má vstávat*... Specifikaci propozičního participantu syntakticky závislou obsahovou větou dovolují v zásadě všechny predikáty s propoziční orientací.

S hypotaktickou formou věty a zvl. se ztrátou její samostatné komunikativní funkce souvisí to, že může být za jistých podmínek nahrazena výrazem nevětným. Výraz specifikující propoziční participant pak má jako důsledek nominalizace vedlejší věty podobu infinitivu nebo dějového (stavového) substantiva (*Doporučil mi, abych si koupil barevný televizor* || *koupit si barevný televizor* || *koupí barevného televizoru*), nebo jako výsledek substituce podobu substantivního výrazu s konkrétním, předmětným významem (*Doporučil mi barevný televizor*). Substantiv se užívá i tehdy, má-li být obsah signalizován neexplicitně: *Řekl mi pravdu; Dověděl jsem se velkou tajnost* aj.

Domnívám se, že vnitřní klasifikace struktur s propozičním participantem může být rámcově založena na tom, k jakému typu komunikativní funkce by výraz propoziční participant specifikující patřil, pronesen jako samostatná (nezávislá) výpověď. Toto kritérium lze aplikovat jak na struktury, v nichž predikát s propoziční orientací popisuje určité komunikativní funkce, tak na struktury, jejichž predikát popisuje subjektivní postoje v určitých typech komunikativních funkcí implikované nebo s nimi asociované (Grepl, v tisku). Aplikací tohoto klasifikačního kritéria lze struktury s propozičním participantem rozdělit zhruba do čtyř základních kategorií opírajících se o čtyři základní komunikativní typy výpovědí: obsahové věty oznamovací, výzvové, přací a tázací. Tato základní kategorizace je přitom do jisté míry objektivizována na výrazové rovině, zvl. na formě a možnostech ztvárnění propozičního participantu. V tomto příspěvku se soustředím zejména na různé možnosti specifikace propozičního participantu formou závislé obsahové věty; podle potřeby si však všimnu i podob nevětných. Naproti tomu věty připojené asyndeticky tvoří problematiku speciální a její řešení vyžaduje samostatnou studii (srov. např. Čumakov, 1975).

³ Tyto útvary se nepokládají za struktury souvětčné; nejde tu ani o hypotaxi, ani o parataxi. Hodnotí se proto často jako útvary nadvětčné.

I. OBSAHOVÉ VĚTY OZNAMOVACÍ

Predikáty postulující ve své sémantické struktuře propoziční participant, který je specifikovatelný formou závislé věty oznamovací, tvoří rozsáhlou, vnitřně bohatě diferencovanou skupinu. Společné je jim to, že implikují sémantický rys „vlastnění informace“. Významově se liší zejména podle toho, zda popisují pouze vlastnění informace (včetně jejího předání či získání), nebo hodnocení informace. Základní spojkou, které lze užít takřka ve všech typech závislých vět oznamovacích, je spojka *že*; vyjadřuje se jí obsah vedlejší věty jako informace úplná. Jiné spojky a spojovací prostředky jsou vázány na specifické podmínky nebo jsou specializovány významově.

1. Výraznou třídu tvoří predikáty s obecným významem „vlastnění informace“.

a) Patří sem především slovesa *vědět, tušit, pamatovat si*, sponově-jmenné predikáty *být samozřejmé, jasné, evidentní, jisté, nesporné, mít v paměti, vést v patrnosti* a substantivní výrazy typu *vědění, znalost...* Uvedené výrazy vyžadují větu se spojkou *že* zejména tehdy, má-li souvětí jako celek funkci oznámení: *Věděli, že jsi loni cestoval po Slovensku*. Spojovací výrazy *zda, kde, kdy...* signalizují v daných souvětích útvarůch informaci neúplnou: *Věděl jsem, kdy a proč mě navštívil*. Obsahuje-li závislá oznamovací věta nějaký modální nebo hodnotící výraz, je možné tento výraz vynechat; vedlejší věta pak má formu *zda, -li, kde, kdy...* + infinitiv: *Ty dobře víš, koho je nutné pozvat || koho pozvat*.

Někdy může být závislá obsahová věta uvozena spojkou *zda, -li*; je to vždy doprovázeno transpozicí kladu a záporu. To ukazuje, že tyto závislé věty by jako samostatné výpovědi měly povahu tzv. řečnické otázky, tedy výpovědi s neotázkovou funkcí (GrepI, Karlík, 1986): *Pan vévoda však ví, přál-li jsem si krve || že jsem si nepřál krve*.

Spojkou *zda, -li* a spojovacími výrazy typu *kdo, kde...* bývá připojena závislá oznamovací věta také tehdy, je-li v řídící větě užito slovesa *vědět* ve tvaru futura: *Až zítra budu vědět, zda (kdy) k nám strýc přijede*. Užití těchto spojovacích výrazů vyplývá z toho, že v okamžiku promluvy mluvčí ještě neví, zda obsah (nebo jeho část) vyjádřený ve větě vedlejší platí.

Slovesné predikáty této třídy mohou však být doplněny také závislou větou tázací, dochází-li v důsledku různých modifikací ke změně jejich významu.

Má-li souvětí jako celek funkci otázky, může být závislá obsahová věta uvozena spojkou *že* (*Víš už, že dostaneš odměnu?*), nebo spojovacími výrazy typu *zda, kdy, kde...* (*Víš už, zda dostaneš odměnu?*). Vedlejší věta v prvním souvětí je skutečná závislá věta oznamovací; mluvčí ví, že obsah vedlejší věty platí, a pouze si ověřuje, zda to ví i adresát. V druhém souvětí jde naproti tomu o závislou větu tázací: mluvčí neví, zda obsah vedlejší věty platí. To se projevuje také v možné odpovědi: na první otázku lze odpovědět *Ano, vím*, kdežto na druhou spíše *Ano, dostanu*.

Poznámka: Některé řídící věty obsahující sloveso *vědět* poklesly na partikule signalizující jistotně modální postoj mluvčího: *Bůhví jestli toho klacka naučí způsobům; Čertví jestli není udavač; Kdoví jestli to opravdu napíše*.

b) Výraznou skupinu tvoří tzv. verba putandi; jsou to predikátové výrazy typu *předpokládat, soudit, domnívat se, myslet, doufat, věřit, předvídat, nepochybovat, mít za to, být si vědom, je možné, je pravděpodobné* apod.: *Soudil, že Karásková je těhotná.* Obsah vedlejší věty není zpravidla možné formulovat jako explicitní informaci neúplnou.

Ojediněle je dosud možné po záporném predikátu věty řídicí užít spojky *aby*: *To není možné, starý voják aby nekouřil a nepil kořalku.* Je to emocionální varianta vyjádření citově neutrálního *To není možné, že by starý voják nekouřil a nepil kořalku.*

Poznámka: Ve starším jazyce a za obrození se kladlo *aby* po záporných predikátech častěji, a to i bez citového zabarvení: *Nevěřím, aby mniši svůj silentium tak bedlivě jako tiito zachovávali.*

Za předpokladu, že výrazy specifikující podmětové participanty obou vět označují touž osobu, je možné vedlejší větu nominalizovat infinitivem: *Domnívala se mu to čísti na očích.* Takové vyjádření se cítí jako velmi knižní, až archaické.

Poznámka: Proti dnešní češtině kladl se ve starším jazyce po slovesech typu *domnívat se, soudit...* poměrně často objektový infinitiv spony *býti*: *Soudil jsem vás býti někým jiným.*

Dále do této třídy patří slovesa smyslových vjemů *vidět, slyšet, cítit, pozorovat...* s významem „být si vědom“: *Viděl, že ho tam nemají rádi.*

Zvláštní skupinku představují predikáty *vypadat, zdát se, připadat, mít pocit, mít dojem...*; vyžadují, aby závislá oznamovací věta byla uvozena spojkou *že* nebo *jako by*: *Zdálo se mi, jako by někdo stál za dveřmi || že někdo stojí za dveřmi.*

2. Další třídu tvoří predikáty popisující „nabytí informace“ (záměrné nebo nezáměrné). Patří sem převážně slovesa dokonavá.

a) Nabytí informace na základě smyslových vjemů popisují predikáty *všimnout si, postřehnout, zaslechnout, zpozorovat, zmerčit, přistihnout, najít, (u)vidět, (u)slyšet, (u)cítit* aj. Vedle základní spojky *že* se často užívá spojky *jak*, a to zejména tehdy, obrací-li se pozornost na průběh děje: *Komisař slyšel, že/jak otvírá záměček kabelky a vyjímá z ní šátek.*

Poznámka: Ještě v minulém století se zde kladla spojka *an*: *V jedné stíni viděl nějakého královce, an držel oběma rukama napřažený tesák.*

Při současnosti s minulým dějem věty řídicí se může v těchto větách vedle „náležitého“ prezentu užít préterita nedokonavých sloves: *Hleděla vyděšena za nimi, jak spěchají || jak spěchali napřtě pokojem.*

Příslouce *jak* a zájmených výrazů *kolik, co* se užívá k vyjádření velké míry děje nebo vlastnosti: *Slyšel jsem, jak je to nebezpečné.* Při jejich nahrazení spojkou *že* je nutno v obsahové větě doplnit nějaký intenzifikující výraz: *Slyšel jsem, že je to velmi nebezpečné.*

Pokud mají obsahové věty závislé na slovesech smyslových vjemů funkci vět doplňkových, mohou být často nominalizovány infinitivem: *Viděl Jiskru, jak (Jiskra) přijíždí || Viděl Jiskru přijíždět.*

b) Nabytí informace na základě rozumové činnosti popisují predikáty *zapamatovat si, uvědomit si, pochopit, poznat, vykombinovat si, ujasnit si, vydedukovat, naučit se, uhodnout, usoudit* aj.: *Pan Pivoňka si záhy uvědomil, že*

jeho čin nebyl vhodný. Patří sem i sloveso *napadnout*, které však může být doplněno všemi základními typy obsahových vět: *Napadlo mě, že mi to pošle* * *Napadlo mě, abych mu to poslal* || *zda mu to nemám poslat* * *Napadlo mě, jestli bych se mu odvážil oponovat*.

Všechny predikáty této třídy umožňují, aby vedlejší věta vyjadřovala informaci neúplnou: *Konečně si Jirka uvědomil, kdo je jeho nejlepším přítelem*.

Výraznou skupinku tvoří predikátové výrazy *umínit si*, *předsevzt si*, *rozhodnout se*, *zamánout si*, *vzít si do hlavy* aj. Tyto predikátové výrazy vyžadují vedlejší větu se spojkou *že*, v níž je sloveso ve formě futura. Je to důsledek toho, že v jejich sémantické struktuře je navíc implikován rys „rozhodnutí o vykonání nějaké činnosti“: *Umínil si, že tě přemluví ke spolupráci*. Odkazují-li podmětové výrazy obou vět k téže osobě, je možné vedlejší větu nominalizovat, resp. substituovat: *Naplánoval si, že navštíví Národní divadlo* || *navštívit Národní divadlo* || *návštěvu Národního divadla* || *Národní divadlo*.

c) Nabytí informace na základě nějaké činnosti popisují predikáty *dopřít se*, *dopátrat se*, *přijít na něco*, *ověřit si*, *vypátrat*, *vyšpekovat*, *zjistit*, *provéřit*, *objevit*, *zkontrolovat* aj.: *Záhry objevila, že je zapotřebí pečtnku zalévat*.

Spojkou *zda*, *-li* a spojovacími výrazy typu *kdo*, *kde* bývá připojena obsahová věta tehdy, vyjadřuje-li se informace neúplná: *Zjistil jsem, kdo pojedí na konferenci*.

Pokud má souvětí jako celek komunikativní funkci výzvy, vyžadují některé predikátové výrazy doplnění závislou větou tázací; v imperativní formě predikátu řídicí věty je totiž implikováno, že mluvčí „neví“ a „chce vědět“: *Zkontroluj si nejprve, kdy se vrátí*. Podobně je tomu tehdy, je-li význam věty řídicí modifikován jako nutný nebo možný, nebo vyjadřuje-li se v ní záměr či zájem: *Mustíš zjistit, kdo rozbil to okno*. Stejná situace však nastává i v případech, má-li predikátový výraz význam futurální a jako činitel děje je specifikován mluvčí: *Zjistím (zkontroluji, ověřím si...), zda mě podvedla* (Neplatí to však už ve strukturách typu *Když zjistím, že mě podvedla,...*). Při doplnění vedlejší větou se spojkou *že* proniká často odstín „ověřování známé informace“: *Chtěl si zkontrolovat, že je pro vás všechno připraveno*.

3. Velmi početnou a rozmanitou třídu tvoří slovesa s obecným významem „předávání informace“ a slovesa s nimi ekvivalentní. Patří sem zejména tzv. verba dicendi.

a) Jde především o predikáty typu *řici*, *oznámit*, *sdělit*, *telefonovat*, *napsat*, *zvěstovat*, *vzkázat*, *referovat*, *opakovat*, *namlouvat*, *naznačit*, *napovědět*, *dát najevo*, *dát na vědomí* aj.: *Oznamoval mi, že Rudolf jede teď hned domů*.

Jsou-li některá z uvedených sloves užitá ve formě futura, bývají často doplněna také obsahovou větou se spojkou *zda*, *-li* nebo spojovacími výrazy typu *kdo*, *kde*...; signalizují, že mluvčí ještě neví, zda obsah vedlejší věty nebo některá jeho část platí: *Pan Tomanec mi zítra řekne, zda jsou už hodiny opravené*. Pokud ovšem mluvčí ví, že obsah vedlejší věty platí (bývá specifikován jako levointenční participant predikátu s propoziční orientací), signalizují uvedené spojovací výrazy informaci neúplnou: *Zítra ti řeknu, kdy si tě vezmu*. Jestliže je futurum v obou větách nebo má-li řídicí věta komunikativní funkci výzvy, klade se někdy v závislé oznamovací větě spojka *až* (proniká přitom však výrazný odstín časový): *Zatelefonoj mi, až přijede strýc*.

Závislou větu tázací vyžadují uvedené predikáty tehdy, ztrácejí-li v důsledku

různých modifikací sémantický rys „vlastnění informace“. Řídící věta mává komunikativní funkci výzvy nebo přání a v participantské roli příjemce je specifikován mluvčí: *Řekni mi, kdy k nám přijede strýc*. Naproti tomu ve spojení typu *řekni mi, že...* je sloveso říci ekvivalentní se slovesy typu „ubezpečit“.

Poznámka: Predikáty typu *řici* se dále vyznačují tím, že při doplnění závislou větou tázací dochází k modifikaci jejich významu: *Telefonoval mi, kdy přijedu* (= ptal se mě, když...). Podobně je tomu i při jejich doplnění závislou větou výzovou: *Telefonoval mě, abych mu opatřil lístky do divadla* (= žádal mě, abych...).

Predikáty typu *prohodit, poznamenat, zakoktat, zabručet, vyjádřit se...* neimplikují ve své sémantické struktuře příjemce a zpravidla netvoří ani imperativ. Označují „komentování toho, o čem se mluví“: *Jemně podotkla, že se jí to netýká*.

b) Další skupinu tvoří predikáty *vysvětlit, vyložit, objasnit, osvětlit, vyjasnit, zdůvodnit...* Vedlejší věta sice může být uvozena spojkou *že*, častěji se však užívá výrazů typu *proč, nač, jak...*, signalizujících neúplnou informaci: *Vysvětlil mi, že nepřišel, protože musel hlídat sourozence* || *proč nepřišel*.

Má-li řídicí věta komunikativní funkci výzvy nebo přání a v roli příjemce je specifikován mluvčí, vyžadují uvedené predikáty závislou větu tázací; na rozdíl od sloves typu *řici* se však prakticky neuvžívá spojky *zda, -li*: *Vysvětlí nám, proč (čím) je kouření škodlivé*.

c) Sémanticky vyhraněnou skupinu tvoří predikáty *slibit, zavázat se, nabídnout se, zaručit se, garantovat, přísahat* aj. Obsah vedlejší věty, uvozené spojkou *že* a obsahující sloveso ve tvaru futura, bývá zpravidla formulován jako informace úplná: *Slibili si, že na sebe počkají*.

Označují-li podmětové výrazy obou vět touž osobu, lze vedlejší větu nominalizovat: *Zavázal se, že bude pravidelně spořit* || *pravidelně spořit* || *k pravidelnému spoření*.

d) Další vyhraněnou skupinu tvoří predikáty *chlubit se, vychloubat se, holebat se, honosit se, pyšnit se, chvástat se, netajit se...*, vyjadřující předávání informace o něčem, co je z hlediska konatele záviděníhodné nebo dobré: *Chlubil se nám, že už dvakrát vyhrál na los*. Výrazy *kolik, jak, jaký, co* signalizují velkou intenzitu, míru nebo velké množství: *Stále se chlubit, kolik zná cizích jazyků*. Vedlejší věta může být nominalizována, resp. substituována nominálními výrazy: *Chlubil se tím, že vlastní čtyřpokojevý byt* || *vlastnictvím čtyřpokojevého bytu* || *čtyřpokojevým bytem*.

4. Řada predikátů vyžadujících závislou větu oznamovací popisuje děje, které jsou reakcí na nějaký podnět. Protože vedlejší věta vyjadřuje děj, který tuto reakci vyvolal, proniká v ní významový odstín příčiny: *Moc se zlobil, že ho nepozvali*. Časový odstín proniká tehdy, je-li vedlejší věta uvozena spojkou *když*: *Moc se divil, že (když) jí v divadle viděl samu*.

a) Výraznou skupinu tvoří predikáty *stěžovat si, lamentovat, nařikat, bědovat, hořekovat...*, které popisují verbální reakci na nějaký podnět: *Někteří lidé stále lamentují, že nemají peníze*.

b) Predikáty typu *divit se, hněvat se, horšit se, mrzet se, rozhořčit se, zlobit se, litovat, radovat se* aj. popisují psychickou reakci na nějaký podnět (fakt). Vedle neutrální spojky *že* se po některých predikátech může užít výrazu *jak*; ve vedlejší větě se pak pravidlem klade modální sloveso *moci*: *Podivila se,*

že jsem na to zapomněl; Podivila se, jak jsem na to mohl zapomenout. Jako samostatné výpovědi by tyto vedlejší věty měly funkci výtky, výčitky. Výrazy typu *kolik, co, jak, jaký* signalizují velkou míru, intenzitu nebo velké množství: *Divil se, co tam bylo lidí.*

Vedlejší věty po výrazech obou skupin lze nahradit výrazy jmennými: *Stěžoval si, že lidé jsou nepoctiví || na nepoctivost lidí || na lidi; Radoval se, že otec přišel || z příchodu otce || z otce.*

5. Velmi početnou skupinu představují predikáty popisující pocity hodnotící povahy. Vyžadují závislou obsahovou větu, která je umístěna v pozici podnětu. Hlásí se sem tři typy:

a) jednovalenční predikáty *je dobré, správné, užitečné, prospěšné, úžasné, skvělé, špatné, hrozné, katastrofa* aj;

b) dvojjalenční predikáty s pravou valencí s formou S_{dat} *líbí se mi, imponuje mi, vadí mi, hnusí se mi, přičít se mi, vyhovuje mi, je mi líto* aj.;

c) dvojjalenční predikáty s pravou valencí s formou S_{acc} *mrzí mě, štve mě, žere mě, rozcíljuje mě, pobuřuje mě, překvapuje mě.*

Tyto predikáty vyžadují obsahovou větu se spojkou *že*, jsou-li ve formě indikativní: *Chvilí jí bylo směšné, že byla malou holčičkou.* Při současnosti s minulým dějem věty řídící se v obsahové větě užívá préterita nedokonavých sloves: *Líbilo se mi, že jsi pomáhal (* že jsi pomohl = předčasnost).* Spojky *když, -li, jestliže* signalizují příznakově neaktuálnost děje, v obsahové větě přitom proniká odstín podmínkový: *Nelíbilo se mi, když někdo žil nad poměry.*

Některé predikáty, pokud je jich užito ve tvaru futura, přímo vyžadují, aby obsahová věta byla těmito spojkami uvozena; proniká přitom odstín záhodnosti, žádoucnosti: *Bude nejlépe, když si pro tebe zítra přijdu.*

Výrazy *jak, jaký, kolik, co* signalizují velkou míru, intenzitu, velké množství: *To je směšné, kolik z té dětské pýchy jsem si přinesl do dospělých let.*

Vedlejší věta může být nominalizována, resp. substituována: *Je dobré, když člověk zná cizí jazyky || znát cizí jazyky; Štve mě, že stále protestuješ || Tvé stále protesty (protestování) mě štve || Ty mě štveš.* U výrazů, které implikují pravointenční participant, je možnost infinitivní nominalizace vázána na podmínku, že výraz, kterým je tento participant specifikován, a podmětný výraz věty vedlejší označují touž osobu: *Vadí mi, když slyším stále stejné řeči || slyšet stále stejné řeči.* V těchto případech je však patrně třeba vycházet z toho, že vedlejší věta obsahuje nějaké modální sloveso: *Vadí mi, že musím spát ve stanu || (muset) spát ve stanu; Líbí se mu, že o tom mohl veřejně hovořit || (moci) o tom veřejně hovořit.*

Pokud jsou hodnotící predikáty této třídy užity ve tvaru kondicionálu, proniká odstín žádoucnosti nebo přání; proto bývají doplněny obsahovou větou se spojkou *kdyby, aby*: *Líbilo by se mu, kdyby (aby) mu všichni vycházeli vstříc.*

6. K závislým větám oznamovacím se tradičně řadí také věty, které jsou závislé na výrazech popisujících obecně existenci nebo změnu: *Stalo se, že se řeka rozvodnila; Už dvakrát došlo k tomu, že ve slévárně vypukl požár.* Od ostatních obsahových vět se výrazně liší např. tím, že se v nich užívá časových forem slovesa podle okamžiku mluvního aktu. Jsou-li uvedena

slovesa negována, vyžadují vedlejší větu se spojkou *že*, v níž zpravidla bývá kondicionál, nebo větu se spojkou *aby*: *Nestalo se, že by přišel včas || aby přišel včas.*

II. OBSAHOVÉ VĚTY TÁZACÍ

Jejich jádrem jsou věty, které by jako samostatné výpovědi měly komunikační funkci otázky zjišťovací nebo doplňovací. Závislé otázky zjišťovací jsou uvozeny spojkami *zda*, *-li*, *zdali*, *hov.* a *něspis. jestli*. Lze v nich často zaměňovat klad a zápor. Závislé otázky doplňovací bývají uvozeny spojovacími výrazy *kdo*, *co*, *který*, *jaký*, *či*, *kde*, *kam*, *kudy*, *odkud*, *kdy*, *odkdy*, *dokdy*, *jak dlouho*, *proč*, *nač*, *kolik*, *jak*, *za jaké podmínky* apod.

Oba základní typy závislých vět tázacích jsou vyžadovány v zásadě stejnými třídami predikátových výrazů. Velmi obecně bychom je mohli významově charakterizovat jako výrazy implikující sémantický rys „získávání informace“. Patří sem jednak predikáty, které daný rys vyjadřují přímo svým lexikálním významem, jednak predikáty, které ho získávají až v důsledku různých modifikací.

1. Početnou skupinu tvoří výrazy, které popisují získávání informace řečovou činností.

a) Na prvním místě jsou to predikáty typu *ptát se*, *zeptat se*, *vyptávat se*, *otázet se*, *dotazovat se*, *informovat se*, *zajímat se*, *je otázka*, *je otazník* aj. Vyžadují vždy doplnění závislou otázkou: *Zeptám se, jak se jí daří a kdy se už mezi nás vrátí.*

Ve strukturách typu *Zeptejte se pana Pacovského, že tu bydlím jde patrně o elizi slovesa typu říci: Zeptejte se pana Pacovského a on vám řekne/potvrdí, že tu bydlím.*

b) Dále jsou to predikáty, které primárně vyžadují doplnění závislou větou oznamovací, typu *vzkázat*, *napsat*, *nabídnout*, *volat*, *křičet*, *telefonovat*, *pošeptat* aj. Při doplnění těchto predikátů závislou otázkou dochází k modifikaci jejich významu; mohou popisovat „dotazování“: *Ondřej za ním volal, jsou-li Gamzovi v Nechlebách.*

Poznámka: Tyto struktury bývají často dvojnásobné: *Pan ředitel dvakrát telefonoval* (= ptal se), *kdy se milostivá vrátila* * *Pan ředitel dvakrát telefonoval* (= oznamoval), *kdy se milostivá vrátila* (informace neúplná). Jednoznačné jsou při referenční identitě výrazů specifikujících participanty obou vět. Označuje-li příjemce stejnou osobu jako agens věty obsahové, jde vždy o závislou otázku: *Petr mi telefonoval, kdy přijedu*; při referenční identitě agentů obou vět jde o závislou větu oznamovací vyjadřující informaci neúplnou: *Petr mi telefonoval, kdy přijede.*

Uvedené predikáty mohou být doplněny také závislou otázkou zjišťovací, která by jako samostatná výpověď měla povahu nabídky. Užívá se v ní často slovesa ve tvaru kondicionálu nebo modálních sloves a predikát bývá zpravidla negován: *Navrhl mi, zda bych s ním nejela na lyže.* Jsou to vlastně závislé věty výzvové, a spojku *zda* lze proto nahradit spojkou *aby*: *Navrhl mi, abych s ním jela na lyže.*

c) Predikáty typu *říci*, *oznámit*, *sdělit*, *vyjádřit se*, *informovat*, *povědět* aj. umožňují doplnění závislou otázkou pouze za předpokladu, že je jejich význam

tak modifikován, že implikují rys „získávání informace“: *Ale jen mi klidně řekni, jestli v tobě nepřežívá nějaké psychické trauma; Můžete mi povědět, kdo to včera večer stál před vaším domem? Koukejte nám včas sdělit, kdy dostaneme ten slíbený psací stroj.*

2. Další skupinu tvoří predikáty, které popisují získávání informace rozumovou činností.

a) Výrazy typu *váhat, rozmýšlet se, rozpakovat se, rozvažovat, zamýšlet se, dumat, lámat si hlavu, vrtá mi hlavou* aj. vyžadují doplnění závislou otázkou deliberativní; může se v ní vyjadřovat buď odstín nejistoty, nebo nerozhodnosti. Při významovém odstínu nejistoty je možno v obsahové větě užít slovesa ve všech časech: *Váhal jsem, kdo to prozradil* // *prozradil*. Při významovém odstínu nerozhodnosti se v obsahové větě užívá modálního slovesa *mít* v prezentu: *Rozmýšlil se, kdy má vyrukovat s požadavkem o nocleh*. Označují-li podmětové výrazy obou vět touž osobu, lze modální sloveso vynechat: *Rozmýšlil se, kdy vyrukovat s požadavkem o nocleh*.

b) Další skupinu tvoří nedokonavé predikátové výrazy typu *vzpomínat, přemýšlet, přemítat, uvažovat, posuzovat, zvažovat, rozhodovat se, usuzovat* aj.: *Maminka vzpomínala, kdy viděla syna naposled*. Často vyžadují uvedené predikáty doplnění závislou otázkou deliberativní: *My jsme zvažovali, kam se (máme) schovat*.

Dokonavé protějšky těchto predikátů vyžadují zpravidla vedlejší větu se spojkou *že*: *Rozhodoval se, zda se má oženit* * *Rozhodl se, že se ožení*. Věta tážací na nich může záviset zejména tehdy, má-li souvětí jako celek komunikativní funkci výzvy (*Rozhodni se už konečně, komu odkážeš tu zahradu*) nebo jestliže je děj věty řídicí modifikován jako nutný nebo možný: *Bude třeba uvážít, zda pachatel porušil hospodářskou kázeň*.

3. Početnou skupinu tvoří výrazy, které popisují získávání informace smyslovými vjemy: jde o nedokonavá slovesa typu *dívat se, sledovat, pozorovat, všimat si, prohlížet si, rozhlížet se, naslouchat, poslouchat, číchat* aj.: *Naslouchal, neuslyšeli hlas moře*.

4. Další početnou skupinu tvoří výrazy, které popisují získávání informace činností. Patří sem nedokonavé predikáty *pátrat, ověřovat si, zkoušet, vyšetřovat, zkoumat, kontrolovat, zjišťovat, prověřovat*; např.: *Dál budou pátrat, zda jsem někdy nebyl v Kellburgu a v Zorně*.

Pokud jsou tato slovesa vidu dokonavého, vyžadují obsahovou větu se spojkou *že*. Závislou otázkou mohou být doplněna tehdy má-li řídicí věta funkci výzvy (*Zjistí, kdo se nevrátil*), anebo je-li děj věty řídicí nějak modifikován (*Chtl vypátrat, kdo lže*).

5. K závislým otázkám se volně připínají věty, které jsou závislé na predikátech *bát se, obávat se, lekat se, hrozit se, strachovat se, polekat se, třást se, trápit se, mít strach* aj.: *Lekla jsem se, nevznikla-li tvá choroba z úkladů spiklenců*.

Formou závislé otázky mohou být doplněny také predikáty typu *záležet, záviset, jde o to* aj.: *Všechno záleželo na tom, podaří-li se udržet Sonin zájem až do konce*.

III. OBSAHOVÉ VĚTY VÝZVOVÉ

Predikáty, které vyžadují doplnění závislou větou výzovou, implikují sémantický rys „snaha přimět někoho k realizaci děje“. Jejich jádrem jsou tzv. verba imperandi.

Základní spojkou, které lze užít v zásadě u všech typů závislých výzvoevých vět, je *aby* (spojka *by* je dnes archaická). Obsahová věta vyjadřuje děj, který se má z hlediska prvotní situace teprve uskutečnit; proto se v ní používá pouze kondicionálu přítomného. Nadto se v ní uplatňují tytéž vidové vztahy jako v samostatných výpovědích s výzovou funkcí: v kladných větách se (nepříznakově) užívá vidu dokonavého (*Poručil mi, abych odešel*), v záporných vidu nedokonavého (*Poručil mi, abych neodcházel*). Výzvoevých vět s formou *ať* + indikativ se užívá nejčastěji po řídicí větě s imperativem.

Místo spojky *aby* nebo partikule *ať* je možné často užít polyfunkční spojky *že*.⁴ Komunikativní funkci vedlejší věty, kterou by měla jako věta samostatná, je pak třeba signalizovat modálními slovesy *moci*, *muset*, *smět*: *Tomáš mi doporučil, abych si koupil nový slovník českého jazyka || že si mám koupit nový slovník českého jazyka*. Obligátně se modální slovesa užívá tehdy, je-li obsah vedlejší věty formulován jako informace neúplná: *Tomáš mi doporučil, co si mám koupit*.

1. Početnou skupinu tvoří predikáty *rozkázat*, *nařídít*, *uložit*, *přikázat*, *radit*, *určit*, *ustanovit*, *poručit*, *doporučit*, *předepsat*, *nadiktovat* aj. s významem „předávat někomu instrukci, aby vykonal/nevykonal nějakou činnost“: *Učitel dal otci radu, aby mě dal Mathyovi*. Je-li obsahová věta uvozena spojkou *že* nebo výrazy typu *zda*, *kdo*, *kdy* (informace neúplná), užívá se v ní modálních sloves *muset* nebo *mít*: *Učitel dal otci radu, že mě má dát Mathyovi*.

Vedlejší věta může být nahrazena výrazy nevětnými: *Lékař mi nařídil, abych dodržoval dietu || dodržovat dietu || dodržování diety || dietu*. Je to možné za předpokladu, že výraz specifikující příjemce označuje touž osobu jako podmětový výraz ve větě vedlejší.

2. Predikáty typu *žádat*, *prosít*, *vyzvat*, *vybídnout* aj. mohou být vedle věty s *aby* (*ať*) doplněny také větou se spojkou *zda*, *-li*, formálně závislou otázkou zjišťovací. Vyjadřuje skromnou výzvu, a proto se v obsahové větě užívá slovesa v záporu: *Mé úvahy přerušila matka prosbou, zda bych nemohl jít na koncert s nimi*. U těchto predikátů nelze obsah vedlejší věty formulovat jako informaci neúplnou.

Vedlejší větu lze nahradit výrazy nevětnými: užití infinitivu je zde velmi řídké, zato běžná jsou dějová substantiva a substantiva s předmětným významem: *Ivan mě žádal, abych mu půjčil peníze || (půjčit mu peníze) || o půjčent peněz || o peníze*.

Pokud popisují uvedené predikáty „prosbu (žádost) o dovolení“, užívá se v obsahové větě modálních sloves *moci* a *smět* i tehdy, je-li uvozena spojkou *aby*: *Žádala mě, aby mohla (směla) jít večer do kina*.

⁴ Hovorově a nespisovně se užívá (ryze hypotaktické) spojky *že* i ve strukturách typu *Ptal se mě, že jestli k nim večer přijdu; Nutil mě, že abych se u nich zastavil*.

3. Sémanticky vyhraněnou skupinu tvoří predikáty *dovolit, umožnit, připustit, povolit, dopustit, dopřát, koncedovat, svolit, trpět, snést, souhlasit* s významem „zrušení překážky bránící v realizaci děje“: *Lékař mi dovolil, abych kouřil denně pět cigaret*. Je-li vedlejší věta uvozena spojkou *že* nebo výrazy *zda, kdo, kdy* (informace neúplná), užívá se v ní modálních sloves *moci* nebo *směti*: *Lékař mi dovolil, že mohu (smím) kouřit denně pět cigaret*.

Tyto vedlejší věty mohou být nahrazeny výrazy nevětnými (infinitivem a substantivy) za stejných podmínek jako u sloves typu poručit: *Lékař mi dovolil kouřit denně pět cigaret* || *kouření pěti cigaret denně* || *denně pět cigaret*.

Po slovesech *snést, strpět, umožnit* se klade též závislá věta oznamovací se spojkou *že*: *Umožnil jim, aby se setkali* * *Umožnil jim, že se setkali*. Vyjadřuje se v ní, že se děj skutečně realizoval; svědčí o tom i možné pokračování: * *Umožnil jim, že se setkali, ale oni toho nevyužili* * *Umožnil jim, aby se setkali, ale oni toho nevyužili*.

4. Početnou skupinu tvoří predikáty *nutit, nabádat, zrazovat, navádět, ponoukat, přemlouvat, přimět, pohnout, přesvědčit* aj. s významem „působit na někoho, aby realizoval/nerealizoval nějaký děj proti své vůli“. Závislou výzovou větu vyžadují zvláště tehdy, jsou-li vidu nedokonavého: *Naléhal na ni, aby se co nejrychleji ustrojila*. Hovorově bývá někdy věta se spojkou *že* a modálním slovesem *muset* nebo *mít*: *Naléhal na ni, že se má co nejrychleji ustrojít*.

Dokonavá slovesa vyžadují vedle věty se spojkou *aby* také větu se spojkou *že*, ale bez modálního slovesa, tj. závislou větu oznamovací: *Přinutil mě, abych se mu omluvil* * *Přinutil mě, že jsem se mu omluvil*. Spojkou *že* se signalizuje, že se děj uskutečnil. Naznačený rozdíl se však stírá, je-li řídicí věta v čase budoucím: *Nakonec ho přinutil, aby podepsal* || *že podepíše*.

Propoziční participant může být specifikován i výrazy nevětnými: *Nutil mě, abych vypil už třetí kávu* || *vypít už třetí kávu* || *k vypít už třetí kávy* || *už ke třetí kávě*.

5. Také slovesa typu *řici, sdělit, oznámit* aj. mohou být doplněna závislou větou výzovou se spojkou *aby* (*ať*); dochází při tom k modifikaci jejich významu: *Řekl mi* (= *radil mi*), *abych se na něho nehněval*. Tyto vedlejší věty však nelze nominalizovat infinitivem.

6. Závislou obsahovou větou se spojkou *aby* bývají doplněny také výrazy s obecným významem „bránění“ typu *bránit se, chránit se, odepřít, překazit, varovat, zamezit* aj. Ve vedlejší větě bývá dnes častěji sloveso kladné: *Mocná pouta ji bránila, aby se jen tak otočila zády ke všem*. Slovesa typu *chránit se, varovat se, vyhnout se, vystříhat se, čelit* aj. bývají doplněna větou kladnou i zápornou: *Varujte se toho, abyste udělali chybu* || *abyste neudělali chybu*.

Sloveso *bránit*, po němž se užívá věty záporné, je významově blízké slovesu *přát si* — podmětový participant bývá v daném případě specifikován výrazy s rysem personálnosti: *Všichni jí bránili* (= *přáli si*), *aby do kláštera nechodila* (Svoboda, 1972).

Vedlejší větu lze často nominalizovat: *Bránila mi, abych klidně poobědval* || *klidně poobědvat* || *v klidném obědě*.

7. Volně se k závislým výzvodným větám řadí věty závislé na predikátových výrazech hodnotící povahy. Hodnotí se jimi obsah vedlejší věty jako nutný, žádoucí, prospěšný.

a) Výrazy typu *je nutné, vhodné, žádoucí, je na někom, je na čase* aj. vyžadují větu se spojkou *aby*: *Je na čase, aby ses mu představil.*

b) Výrazy typu *je důležité, vhodné, na místě, sluší se, hodí se, patří se, náleží se* aj. vyžadují větu se spojkou *aby*, jsou-li v indikativní formě (*Sluší se, aby pozvání přijal*), a větu se spojkou *aby* nebo *kdyby*, jsou-li ve formě kondicionálové (*Slušelo by se, abys (kdybys) pozvání přijal*).

Pokud jsou v indikativní formě doplněny větou se spojkou *že*, vyjadřují hodnocení faktu: *Je na místě, že ses mu omluvil.*

Vedlejší věty závislé na predikátech hodnocení lze nominalizovat: *Je nutné, abychom opravili střechu* // *opravit střechu* // *Oprava střechy je nutná.*

IV. OBSAHOVÉ VĚTY PŘACÍ

Jádrem jsou věty závislé na výrazech popisujících „vnitřní volní hnutí“, které se neprojevuje přímým působením na někoho nebo něco.

Závislé věty práci jsou uvozeny spojkou *aby*; od závislých vět výzvodných se však liší řadou formálních rozdílů. Nemusí v nich být např. děj orientován do budoucnosti, a proto je možné užít obou kondicionálových forem: *Přál jsem si, aby byl už dávno přestal kouřit*. Zpravidla nemohou být uvozeny spojkou *že* (**Přál si, že musím přestat kouřit*), zato se však v nich může užít spojky *kdyby* (*Přál si, kdybych přestal kouřit*).

a) Výraznou skupinu tvoří predikáty *toužit, přát si, dychtit, bažít, chtít* aj.: *Strašně jsem toužil, aby mi bylo dvacet*. Hovorově se někdy klade spojka *že*: *Toužil po tom, že bude námořníkem*. Označují-li podmětne výrazy obou vět touž osobu, může být vedlejší věta nominalizována, resp. substituována: *Toužil po tom, že se seznámí s Helenou* // *seznámit se s Helenou* // *po seznámení s Helenou* // *po Heleně*. Má-li v daných strukturách podmětňý participant vedlejší věty roli agens, je třeba vycházet z toho, že v obsahové větě je aspoň implicitně přítomen modální rys možnosti nebo dovození: *Toužil po tom, aby (mohl) studovat v SSSR*.

b) Další skupinu tvoří predikáty *snažit se, hledět, stát o něco, starat se, usilovat, pečovat, dbát, zaměřit se, přemáhat se, soustředit se* aj.: *Usiloval o to, aby se cikáni stali užitečnými lidmi*. Z nevětných specifikací propozičního participantu jsou běžnější substantivní výrazy než infinitiv: *Soustředil se na to, aby jel opatrně* // (*jet opatrně*) // *na opatrnou jízdu*.

c) Sémanticky vyhraněnou skupinu tvoří predikáty označující obavu v typu *bát se, obávat se, strachovat se, děsit se, hrozit se, trást se, mít strach* aj. Vyjadřuje-li řídicí věta obavu z uskutečnění děje, tj. přání, aby se děj obsahové neuskutečnil, bývá ve vedlejší větě sloveso negováno: *Jen jsem se trochu bála, aby mi nezačal při jízdě hladit nahá kolena*. (Jejich protějškem jsou kladné věty se spojkou *že*: *Jen jsem se trochu bála, že mi začne při jízdě hladit nahá kolena*.) Vyjadřuje-li řídicí věta obavu z neuskutečnění děje, tj. přání, aby se děj uskutečnil, užívá se někdy, zvl. v jazyce hovorovém, kladné obsahové věty se spojkou *aby*: *Bojím se, aby tu zkoušku udělal* (Jejich živým protějškem jsou záporné věty se spojkou *že*: *Bojím se, že tu zkoušku neudělá*).

Tato kategorizace, opírající se o souvětne (a tedy nejexplicitnější) ztvárnění struktur s proпозиčním participantem, mohla pouze rámcově naznačit možnosti, které navrhovaná klasifikační kritéria nabízejí. Je jí třeba proto chápat jako ukázkou interpretace a popisu, nikoli jako systematický výklad.⁵

DIE STRUKTUREN MIT DEM PROPOSITIONSPARTIZIPANTEN IN FORM EINES ZUSAMMENGESETZTEN SATZES

Der Autor versucht (knüpfend an seinen Aufsatz aus dem J. 1979 an), seine Klassifikation weiterzuentwickeln, indem man als Exponenten der semantischen Merkmale der Prädikatoren mit propositioneller Orientierung alle möglichen formalen Varianten der Spezifizierung des Propositionspartizipanten berücksichtigt. Die Beobachtungen konzentrieren sich auf die primäre Form der Spezifizierung, auf den Satz (Inhaltsatz, Kompletivsatz, Intentionssatz). Dabei verfolgt man vor allem die den Nebensatz einleitende Konjunktion und die morphologischen Formen dessen VF und erforscht man die Konsequenzen der Verwendung der elementaren Satzstrukturen als konkrete Äusserungen. Ausserdem werden auch die Möglichkeiten der Nominalisierung des Nebensatzes berücksichtigt.

LITERATURA

- BAUER, J.: Souvětí s větami obsahovými. SPFFBU, A 13 (1965), s. 55—66.
 ČUMAKOV, G. M.: Sintaksis konstrukcij s čužoj reč'ju. Kijev 1975.
 DANĚŠ, F., HLAVSA, Z. a kol.: Větné vzorce v češtině. Praha 1981.
 GREPL, M.: Kapitola o komunikativních funkcích výpovědi. In: Mluvnice češtiny 3 (1987).
 GREPL, M., KARLÍK, P.: Skladba spisovné češtiny. Praha 1986.
 HRBÁČEK, J.: Kapitola o souvětí. In: Mluvnice češtiny 3 (1987).
 KARLÍK, P.: K otázce klasifikace struktur s proposisičním participantem. SPFFBU, A 27 (1979), s. 175—184.
 SVOBODA, K.: Souvětí spisovné češtiny. Praha 1972.
 ŠOLTYS, O.: Verba dicendi a metajazyková informace. Praha 1983.

⁵ Za cenné rady a podněty erdečně děkuji M. Greplovi.